CZU:821.135.1-3.09+821.135.1-3(478).09
https://doi.org/10.52505/filomod.2022.16.22

PERSONAJUL TRANZIȚIEI. DRAMA EMIGRANTULUI ÎN ROMANELE *FETIȚA CARE SE JUCA DE-A DUMNEZEU* DE DAN LUNGU ȘI *TÖTENTANZ SAU VIAȚA UNEI NOPȚI* DE CLAUDIA PARTOLE

Galina ANIȚOI

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3166-1472
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Chișinău

The Character of the Transition. The Drama of the Emigrant in the Novels *Fetița care se juca de-a Dumnezeu* by Dan Lungu and *Tötentanz sau Viața unei nopți* by Claudia Partole

Abstract. *In this article, the author discusses the drama of the emigrant in the novels „Fetița care se juca de-a Dumnezeu” by Dan Lungu and „Tötentanz sau Viața unei nopți” by Claudia Partole, one of the hypostasis in which the character of the transition appears. The subject is approached through the prism of transitology, starting from the idea that the phenomenon of emigration is one of the secondary effects of the transition from the communist totalitarian regime to democracy. We proved that the writers manage to translate into disturbing pages the terrible, shocking trials experienced by a good part of our compatriots who went to earn a penny far from home. The novels reveal the consequences of the exodus which proved to be painful, traumatic, devastating, capable of mutilating souls, dehumanizing the being.*

Keywords**:** *post-communist, transition, family, literary character, emigration, Romanian prose.*

Rezumat. *În acest articol, autoarea pune în discuție drama emigrantului în romanele „Fetița care se juca de-a Dumnezeu” de Dan Lungu și „Tötentanz sau Viața unei nopți” de Claudia Partole, una din ipostazele în care se înfățișează personajul tranziției. Subiectul este abordat prin prisma tranzitologiei, pornind de la ideea că fenomenul emigrației reprezintă unul dintre efectele secundare ale tranziției de la regimul totalitar comunist la democrație. Am demonstrat că scriitorii reușesc să transpună în pagini tulburătoare încercările cumplite, zguduitoare pe care le-au trăit o bună parte din conaționalii noștri plecați să câștige un ban departe de casă. Romanele dezvăluie consecințele exodului care s-au dovedit a fi dureroase, traumatizante, devastatoare, de natură să mutileze suflete, să dezumanizeze ființa.*

Cuvinte-cheie**:** *tranziție postcomunistă, familie, personaj literar, emigrație, proza română.*

În societatea noastră, fenomenul emigrației a produs o dublă suferință: pe de o parte, e vorba despre copiii rămași singuri acasă, a căror dramă am încercat s-o elucidăm într-un alt articol (*Cf*. Aniței, 2022), iar pe de altă parte, trăită cu aceeași intensitate, dacă nu chiar într-un grad mai mare, se impune, cu puterea evidenței, drama adulților nevoiți să apuce calea pribegiei în căutarea surselor de existență și a unei bucăți de pâine pentru cei apropiați sau pentru a scăpa de datorii. Disperați, rămași fără un loc de muncă sau ajunși să trăiască la limita subzistenței din venituri mizere, pierzându-și rostul și reperele într-o lume tot mai debusolată, nesigură și copleșită de crize, neîntrezărind niciun fir de lumină în întunecosul, apăsătorul și nesfârșitul tunel al tranziției posttotalitare spre o viață mai bună, oamenii și-au îndreptat privirile spre zările străinătății, spre un „tărâm al fericirii" din Vest, acolo unde își vedeau realizată dorința de a găsi o posibilitate pentru „a asigura un trai decent familiei, inclusiv de a oferi copiilor un nivel sporit de educație" (Cenușă, 2021, p. 82).

Realitatea nemiloasă a tranziției postcomuniste „a brăzdat" adânc sufletul celor alungați de sărăcia din țara lor, căci consecințele exodului s-au dovedit a fi dureroase, traumatizante, ireversibile: sate pustiite, familii dezbinate, destine mutilate, conștiințe dezumanizate, identități pierdute etc. Străinătatea s-a revelat, și ea, „amară". Românii (inclusiv cei din Basarabia), abandonând diverse profesii în țara de baștină, au fost nevoiți să accepte munci la negru, munci dintre cele mai umile, asumând-și, într-un fel, condiția de sclavi.

Literatura – „un organism viu" (Pavlicenco, 2002, p. 3) –, atentă la toate convulsiile, nevrozele și problemele fundamentale ale vieții sociale, a prins în reflectoarele sale și fenomenul exodului populației, „cea mai bulversantă și mai dramatică experiență colectivă de după 1990 încoace" (Crudu, 2011, p. 192). Unii scriitori au reușit să transpună în pagini de-a dreptul tulburătoare încercările cumplite, zguduitoare pe care le-au trăit o bună parte din conaționalii noștri plecați să câștige un ban departe de casă.

Fetița care se juca de-a Dumnezeu e romanul lui Dan Lungu care tratează tema emigrației din ambele perspective: a copilului – Rădița – lăsat în grija bunicilor și a mamei – Letiția – plecată la muncă în Italia, pentru ameliorarea situației financiare a familiei. Ambele sunt marcate de această separare impusă de împrejurări și suferă cumplit.

Oricât de greu i-ar fi, oricât de tare ar apăsa-o dorul de casă, de copii, Letiția e conștientă de necesitatea sacrificiului pe care-l face pentru cei dragi și suportă cu răbdare și stoicism despărțirea: „Din senin, se iveau momente, ca acela, când ar fi lăsat totul baltă și s-ar fi întors acasă, să o pieptene îndelung pe Rădița și să sporovăiască verzi și uscate. Asemenea vârtejuri emoționale o răscoleau toată. Și-a încleștat maxilarele ca să stăvilească lacrimile" (Lungu, 2016, p. 47).

În Italia, Letiția îngrijește de Nona, o bătrână ajunsă în scaunul cu rotile. Îndeplinește și alte munci în casa familiei care i-a oferit și adăpost: gătește, spală, calcă. Încearcă să fie mulțumită de puținul pe care îl are și face totul cu responsabilitate și conștiinciozitate, căci soții Bosse „sunt punctuali cu banii, o plătesc bine și nu i-au vorbit urât niciodată, ceea ce, din câte a înțeles printre românii cu care a reușit să mai vorbească, înseamnă maximum de condiții" (*ibidem*, p. 25).

Cum străinătatea se lasă greu (sau aproape deloc) îmblânzită, adaptarea devine un proces îndelungat și chinuitor, amplificat de sentimentul singurătății, al izolării și de dorul neostoit de casă și copii: „Prima lună a fost îngrozitoare, nu era nici în România, nici în Italia. Dimineața sărea din pat cu certitudinea că trebuie să o pregătească pe Rădița pentru școală și se trezea într-o casă străină, unde trebuia să prepare micul dejun pentru doi necunoscuți care vorbeau într-o limbă pe care abia o înțelegea" (*ibidem*, p. 43).

Suferința profundă pe care o trăiește Letiția (și toți cei aflați în aceeași situație ca ea) se naște din conștientizarea condiției sale de om sărac, împovărat de datorii, cu un salariu de mizerie, într-o țară în care nu se întrezărește, cel puțin deocamdată, nicio perspectivă de îmbunătățire a situației financiare. Soțul ei, Vali, care a ajuns șomer, nu-și poate găsi un nou loc de lucru. Fost inginer, acesta nu-și dorește să presteze alte munci. Lipsa cronică a banilor o aduce pe Letiția în pragul disperării. Singura soluție pe care o găsește e să plece peste hotare, pentru o perioadă de timp, să câștige acolo bani, ca să poată trăi și ei „ca lumea".

Atunci când primește plicul cu prima ei remunerare de la doamna Bosse, simte că o copleșește un amalgam de emoții intense – revelație, tristețe, bucurie: „Erau mulți. A apucat-o un soi de euforie. O lua cu amețeală. Pentru banii ăștia ar fi trebuit să muncească jumătate de an în România. Apoi a cuprins-o o stare stranie de tristețe, îi venea pur și simplu să plângă. Nu-și putea stăpâni ceva ca o durere adâncă, o melancolie fără obiect precis" (*ibidem*, p. 44).

Plicul cu bani mulți stârnește o adevărată furtună în sufletul ei. Nu avusese parte vreodată de asemenea sume. O încearcă sentimente de milă și furie pentru condiția în care a ajuns, pentru remunerarea inechitabilă care se face în țara ei, pentru sărăcia în care trăiesc părinții, colegii, semenii săi: „Își plângea și de milă, pentru anii în care muncise pe mai nimic în România. Deodată, acest plic îi arăta că dusese o viață de sclav, de larvă, de bou în jug. Plângea pentru bucuriile pe care le ratase, pentru viața pe care o pierduse, pentru lipsa de orizont cu care o sufocase sărăcia. (…) Plângea de bucurie că a ieșit din acea situație și de teamă că se poate întoarce oricând (…) Plângea pentru că i se părea nedrept ca unii să câștige atât de ușor banii și alții atât de greu pentru aceeași muncă. Plângea de mila părinților, a colegilor și a tuturor celor care se chinuiau cu un salariu de mizerie și care nu vor afla niciodată ce înseamnă

să trăiești decent. Plângea pentru că nu i se părea corect ca unii să se nască în România și alții în Italia, Spania sau America. Simțea în plicul acela dovada unei nedreptăți a cărei adâncime nu o intuise niciodată, ca un hău din care ecoul nici unui strigăt nu se putea întoarce" (*ibidem*, p. 44-45).

În cele din urmă, Letiția se resemnează înțelegând că nu există o altă posibilitate pentru a-și scoate familia din impasul financiar în care s-a pomenit. Poartă o luptă deloc ușoară cu sine pentru a-și reprimă emoțiile și continuă să muncească. Nu-și permite să cheltuiască mult pentru propriile necesități. Le trimite celor de acasă cu regularitate anumite sume, ca ei să nu ducă lipsă de nimic. Restul banilor îl adună pentru timpul când va reveni în sânul familiei și vor putea avea cu toții o viață decentă, fără lipsuri. Să adune bani pentru timpurile bune, când vor putea locui cu Vali și fetele lor din nou în apartament, așa ca odinioară, era singura ei dorință, singurul ei motiv care o făcea să stea în Italia, să tot amâne revenirea, în ciuda rugăminților și lacrimilor Rădiței, să se mențină pe linia de plutire și să-și facă planuri de viitor. Dar și singurul gând care-i alina mâhnirea: „Îi plăcea ca seara, în liniște, să-și facă planuri cu banii, pentru că astea dădeau sens oboselii amare, durerii de spate și singurătății" (*ibidem*, p. 45).

Cu toate acestea, cu fiecare zi petrecută departe de cei dragi, simțea cum i se strecoară în adâncul ființei un vag sentiment de neliniște, o bănuială că se întâmplă ceva în familia ei. Ceva ce o tulbura și îi adâncea rana sufletească, îi accentua suferința. Nu-i dădea pace gândul că, în ultima vreme, soțul ei părea schimbat. Vali se mutase, împreună cu fiica lor mai mare, la apartament. Nu-și găsise încă un loc de muncă, dar nici nu-și căuta. Letiția îl simțea tot mai înstrăinat, tot mai distant. Fiecare discuție a lor la telefon se termina cu ceartă. Femeia își dădea seama că starea de lucruri în familia sa luase o cu totul altă turnură, una în defavoarea lor. Nu înțelegea însă cum de s-a ajuns la o asemenea situație și, mai ales, nu înțelegea de ce s-a întâmplat așa, căci ea venise în Italia pentru binele familiei.

Visul ei de a aduna bani mulți și a se întoarce acasă unde vor trăi cu toții mai bine decât înainte începea, ușor-ușor, să se clatine. O copleșea tristețea, căci se vedea neputincioasă în fața unor asemenea împrejurări: „Cu banii era ceva mai bine, dar familia îi putrezea, începea să miroasă a hoit. Nu mai aveau datorii la asociație, asta era marea lor izbândă. Copiii mâncau mai bine, se ocupa bătrâna. Ea se simțea tot mai istovită. Nu numai de muncă, ci mai ales că nu vedea nici o ieșire…" (*ibidem*, p. 131).

Drama Letiției se acutizează odată cu conștientizarea sentimentului de înstrăinare și îndepărtare care vine din partea familiei. Cu excepția Rădiței, nimeni, se pare, nu-și dorește ca ea să revină acasă. Le convine tuturor ca ea să mai stea în Italia. S-au obișnuit, într-un fel, cu absența ei și cu banii pe care li-i trimite, căci cheltuielile lor tot cresc. Femeia nu admite gândul că sacrificiul ei

ar putea fi în zadar. E prea mare prețul pe care-l plătește pentru acest sacrificiu: tinerețea care trece, ofilindu-i trupul, lipsa căldurii și mângâierii bărbatului său, suferința mezinei, care, în ultima vreme, refuză să mai vorbească cu ea etc. Cu atât mai mult cu cât ea a ajuns să muncească în străinătate nu de dragul său, ci pentru a le oferi tuturor celor din familie o situație materială mai bună: „Venise să rezolve o problemă a tuturor și acum rămăsese singură cu ea, restul își croiau noi planuri. Numai să poată munci în ritmul în care ei visează, surâde ea amar" (*ibidem*, p. 180).

Povestea de viață a Letiției, transpusă în modul care dezvăluie talentul lui Dan Lungu de a sonda adâncul sufletesc feminin întru a-i revela tensiunile și crispările deopotrivă cu neliniștile materne, este expresia destinului tuturor femeilor obligate de condiții sociale vitrege să plece în lume pentru a scăpa de sărăcia posttotalitară.

Și personajul Claudiei Partole din romanul *Tötentanz sau Viața unei nopți* oglindește „imaginea pribeagului, gonit de sărăcie, plecat în lume și, astfel, supus unei experienţe acut transformatoare" (Corcinschi, 2021, p. 16).

Problematica în baza căreia se ţese pânza narativă a romanului este aceeași cumplită dramă a emigrării cauzată de penurie. Spre deosebire de Dan Lungu, Claudia Partole, prin vocea personajului narator, reliefează și cealaltă fațetă – întunecată – a acestei experienţe cutremurătoare: fenomenul migrației ilegale. Este zugrăvit aici întreg procesul de evoluție a exodului masiv al basarabenilor: de la cauzele care l-au determinat, traseele grele, chinuitoare și, uneori, în condiții de neimaginat pe care le parcurg cei disperați să ajungă peste hotare, până la consecinţele traumatizante, devastatoare, de natură să mutileze suflete, să dezumanizeze ființa.

Protagonista romanului e o fostă actriță, ajunsă în Italia pentru a scăpa de datoriile acumulate și a-și putea întreține, în continuare, familia. Menajera este nevoită să privegheze o noapte întreagă la căpătâiul defunctei Emili, italianca de care îngrijise, fiindcă nu avea unde să se ducă în plină noapte, rudele bătrânei urmând să vină abia a doua zi, spre dimineață. Ca să scape de teroarea fricii care îi dă târcoale într-o asemenea situație extremă, femeia se dedă unui exercițiu salvator de retrospecție. În acest fel, din rememorările sale aflăm despre viața-i zbuciumată, a ei, dar și a altor „nefericiți ca de alde dânsa" (Cârchelan, 2011, p. 4).

Naratoarea Claudiei Partole a ajuns în Italia împinsă de sărăcie și imposibilitatea de a-și găsi un alt loc de muncă în R. Moldova, după ce trupa de teatru în care activase ani de zile se desființase. Decizia i s-a dat greu. Suferea de la gândul că nu se mai regăsește în aceste vremuri tulburi, care „păreau atât de promițătoare la început!" (Partole, 2011, p. 54), într-o lume care parcă o luase razna, pierzându-și toate reperele morale. Era o suferință la limită cu disperarea: „A fost un drum lung. Un drum al disperării. Mi se părea

că mă duc alungată de acasă și că în țara mea nu mai încap, nu mai am loc, nu mai trebuiesc nimănui. (…) De ce, mă întrebam, de ce eu a trebuit să mă pornesc în lume? (…) De fapt, ce sau cine m-a pornit în lume? Întâi de toate, am înțeles că nu mai pot să mă descurc (financiar) lângă ai mei. Neputința de a înfrunta greutățile, dar și disperarea în fața acestor greutăți, m-au făcut să aleg drumul străinătății" (*ibidem*, p. 32).

Conștientizând faptul că propria țară nu este capabilă să-i ofere posibilități reale pentru a-și îmbunătăți condițiile materiale, nici măcar să-i asigure minimumul necesar pentru o viață modestă, femeia își asumă riscul unui drum „spre *nu știu unde*" (*ibidem*, p. 46). Călătoria aceasta istovitoare, pe parcursul căreia întâlnește diferiți oameni și află, fără voia ei, diferite istorii, una mai tulburătoare decât alta, cu privire la exodul moldovenilor care lasă în urmă sate pustii și familii dezbinate, îi servește prilej să reflecteze îndelung la condiția în care a ajuns, la destinul neamului său vitregit de soartă, lăsându-i, în același timp, o infimă speranță de revenire acasă, în locurile pe care le observa din mersul microbuzului, în încercarea de a le impregna pe retina memoriei. O nedumerea și discrepanța dintre ceea ce lăsa în patria sa și ceea ce găsea dincolo, cu toate că nu se schimbau semnificativ configurările de spațiu. Singurul gând cu care s-a consolat întotdeauna a fost că, cel puțin, a avut norocul să nu fie nevoită să traverseze clandestin granițele: „Drumul spre străinătate a fost lung, anevoios, obositor, cu tot felul de întâmplări și lume diferită. Zi și noapte mă uitam prin geam (nu puteam nici să ațipesc!), încercând să rețin în memorie anumite locuri din peisaj, de parcă aveam să revin pe același drum pe jos, singură, și aș fi avut nevoie de cât mai multe puncte de reper. Cel mai impresionant mi s-a părut faptul că, deși nu am trecut sub un alt cer și nici pe un alt pământ n-am pășit, vedeam o diferență tot mai evidentă, mai uluitoare (despre care auzisem, dar nu-mi venea a crede). Și, slavă Domnului, n-a trebuit să trec pe furiș frontiere, așa cum au făcut-o atâtea femei pe care le-am întâlnit mai apoi" (*ibidem*, p. 72).

Semnificativă în acest context al abordării emigrării ilicite, despre care am punctat mai sus că ar fi una din calitățile romanului, este secvența care relatează istoria profund cutremurătoare, halucinantă, incredibilă a unei femei căzute în prăpastie, istorie pe care naratoarea o află de la o altă emigrantă basarabeancă, ajunsă și aceasta, în Italia, pe căi ascunse, într-una din zilele când se afla în parcul de la periferia orașului V.: „Mi-au rămas fixate în memorie cele povestite de o doamnă de la *nordul țării*, cum îi plăcea ei să se prezinte: «Sunt de la nord, unde toți ca unul sunt gospodari!» Povesti odată, când eram în așteptarea *spargerii* târgului, cum a ajuns în Italia: venise clandestin, mergând prin munți, trecând peste prăpăstii. N-a crezut că va scăpa cu zile! Ore în șir au mers (de multe ori desculț, ca să nu facă zgomot), au mers după niște însoțitori dubioși, străbătând hățișuri, pe cărări înguste, lipiți de stânci, ferindu-se să-și

arunce privirea în jos, în prăpăstii, unde, ca o gură căscată de fiară uriașă, se deschidea hăul. Atunci, zise femeia, s-a gândit (dar i se spulberă curând acel gând!), că mai bine mânca pesmeți acasă la ea și nu se pornea pe drumuri necunoscute. A fost martora căderii în prăpastie a unei femei tinere (chiar sub ochii ei s-a rostogolit), dar nimeni n-a îndrăznit să coboare s-o scoată. Poate nici n-ar fi putut, dar nici n-a încercat nimeni! Toți au tăcut și fiecare s-a gândit la sine, la norocul de a nu fi el cel căzut și părăsit. Dar, să fi vrut chiar s-o ajute careva, n-ar fi reușit, ar fi trebuit să rămână și el acolo printre stânci, pradă fiarelor. Au mers cu toții mai departe. Iar glasul celei rămase în prăpastie, strigătele ei disperate i-a petrecut până hăt în vârful muntelui. Poate ecoul o fi purtat glasul nenorocitei? Strigătul l-o fi repetat ca pe un blestem, ajungându-i din urmă pe tovarășii de drumeție ai femeii. Dar poate o fi rămas întipărit glasul care cerea ajutor mai mult în memoria celei care povestea întâmplarea. Zicea că în fiecare seară aude chemarea agonică a femeii: «Vă rog, nu mă lăsați! Am trei copii! Vă rog! I-am lăsat cu o mamă bătrână! Vă ro-o-o-og…»" (*ibidem*, p. 86). Fragmentul semnalat, de un realism zguduitor, reliefează dimensiunea tragică a fenomenului migrației din perioada tranziției posttotalitare: sărăciți, mânați de nevoi, în disperare de cauză, oamenii fac sacrificii enorme, recurg la diferite modalități, ajungând până la a-și pune viața în pericol sau chiar plătind cu ea, doar să-și poată soluționa problemele de ordin material.

În romanul său, Claudia Partole întoarce fenomenul emigrației pe toate părțile, examinându-l minuțios și ilustrându-l grăitor prin intermediul a mai multor istorii de viață – unele povestite sumar, dar toate triste și dureroase – ale celor plecați peste hotare: naratoarea; Nely, prietena acesteia, ajunsă victimă a traficului; cei doi bărbați, angajați la grădina zoologică din Moscova, unde li s-a propus unuia să fie leu, altuia – tigru (din lipsă de alte „posturi"), ei acceptând doar pentru că li s-a promis „câteva sute de dolari, și mâncare, și un culcuș…" (*ibidem*, p. 77); vecinul de alături al naratoarei, care, atunci când șoferul a oprit pentru a alimenta mașina, dar și dându-le pasagerilor răgaz pentru a-și potoli foamea, a întrebat, cu glas sugrumat, dacă nu li se dă bani pentru mâncare, întâmplare ce stârni în sufletul fostei actrițe un puternic sentiment de milă, făcând-o să strecoare, înainte de a coborî, în buzunarul tânărului zece euro; Țicnita, numită și Tribuna, femeia care, înnebunind după mai multe necazuri suportate, umbla prin parc strigând în gura mare.

Unul din aspectele care merită atenție ține de reflecțiile personajului narator cu privire la înnoirile vremii, la schimbările impuse de realitatea obiectivă, la speranța oamenilor într-o viață mai bună odată cu prăbușirea regimului. Sub masca fostei actrițe ajunsă menajeră distingem vocea autoarei care, entuziasmată, ca marea majoritate, de transformările înnoitoare promițătoare de libertate și un trai prosper, la începuturile lor, meditează asupra întorsăturii neașteptate pe care au luat-o lucrurile în țara noastră în procesul de tranziție

spre democrație. Metamorfozele care s-au produs nu au îndreptățit așteptările oamenilor, au însemnat mai mult rupturi decât evoluție (*Cf*. Cenușă, 2021, p. 81). Într-un timp foarte scurt, constată cu amărăciune eroina principală a romanului, unii s-au pomenit putrezi de bogați, pe când ceilalți, reprezentând partea covârșitoare a populației, au ajuns în pragul unei sărăcii profunde: „Bineînțeles că timpurile s-au schimbat și într-adevăr a fost un moment când părea că s-au deschis cerurile, ca la miezul nopții în ajunul Crăciunului, numai că în timp ce marii naivi priveau cu gura căscată așteptând să se desfacă cerul, (…), alții adunau toate bunurile de pe fața pământului. (…) Se produce o separare, o sciziune, o discrepanță fulgerătoare, năucitoare, care se instaurează pe lungă durată. Vai de cei care rămân cu ochii privind spre stele, iar cu mâinile și cu picioarele fluturând în aer! Sunt asemenea celui căzut în fântână. Astfel, m-am trezit și eu într-o bună zi într-o țară (o țară și a mea) populată de oameni foarte bogați și oameni trântiți la pământ de sărăcie…" (Partole, 2011, p. 54)

Femeia cugetă îndelung la cum a fost posibil un asemenea concurs de împrejurări, de vreme ce orizonturile schimbărilor care se prefigurau în această perioadă de cotitură se anunțau benefice pentru toți. Ea lasă să se înțeleagă că primenirile în sistemul social, în ansamblu, s-au impus cu mari inechități, generând crize, sărăcie și suferințe. Polarizarea societății în bogați și săraci, fenomen greu de înțeles și de explicat, constituie efectul secundar cel mai pronunțat al tranziției spre un regim bazat pe democrație și economie liberă, cel puțin în spațiul basarabean. Anume acest fapt de realitate a cauzat exodul masiv al păturii sărăcite a populației, care până în ultimul moment a sperat că starea de lucruri se va îmbunătăți: „Credeam, chiar credeam cu adevărat că se vor schimba toate așa cum le doream noi, cum ar fi trebuit să fie. (…) în timp ce noi (…) ne bucuram că se întrevăd niște zori azurii, promițători, alții se căpătuiau cu de toate, își croiau o pârtie sigură, își cimentau temelia (…). Într-adevăr, trăiam (traversam!) timpuri cruciale, pe care, într-un fel, eu nu le regret! Fusese, atunci – în anii '90 ai veacului trecut, o clipă ireversibilă de *schimbare la față* a destinului unei lumi întregi, dar și a fiecărui neam luat în parte. Există asemenea fracțiuni de secundă (unice!) în care se pot întâmpla lucruri, într-un fel sau altul, incredibile, ciudate, determinante… E acea scăpărare de timp în care unii se fac bogați, alții, indiferent de statutul social pe care l-au avut, ajung stigmatizați cu cel mai de jos însemn. (…) M-am gândit la acest moment de răspântie fiind acasă, apoi și aici, și acum, ajunsă pe meleaguri străine. De altfel, de la distanță, lucrurile se văd cu mai multă claritate" (*ibidem*, p. 93).

Romanul *Tötentanz sau Viața unei nopți*, în siajul altor texte literare de acest gen, transmite un mesaj foarte clar: responsabilitatea pentru aceste timpuri complicate, când lumea, ajunsă în pragul sărăciei din cauza reformelor prost gestionate, a fost nevoită să plece masiv în Vest, pentru a simți „căldura

bancnotelor" (*ibidem*, p. 112), o poartă guvernanții. Demnitarii cărora poporul, lăsându-se convins de retorica acestora, le-a încredințat cârma puterii. Din momentul obținerii statutului de independență și până în ziua de astăzi, la conducerea țării noastre s-au perindat diferite partide constituite, în mare parte, din vechea nomenclatură. Niciunul dintre ele nu a contribuit, cu adevărat, la procesul democratizării statului. În loc să promoveze reforme eficiente care ar fi asigurat creșterea nivelului de bunăstare a populației, cei aflați la conducere, corupți, neprofesioniști, punând în aplicare o practică „vicioasă a aranjamentelor clientelare" (Fruntașu, 2002, p. 361), au urmărit, înainte de toate, consolidarea propriilor puteri politice și acumularea de bunuri. Toate aceste acțiuni/inacțiuni ale „aleșilor poporului" s-au soldat cu nemulțumiri în masă, mari dezamăgiri și neîncredere în instituțiile oficiale. Mai mult de atât, au alimentat nostalgiile multor indivizi care regretau destrămarea vechiului sistem. Acest fapt de tristă realitate constituie, în arealul nostru, unul dintre marile paradoxuri ale tranziției posttotalitare: la baza doctrinelor politice a partidelor (atât cele (neo)comuniste, cât și cele de orientare proeuropeană) nu a stat „binele poporului", ci interesele proprii și setea de putere și parvenire, fapt care a cauzat încetineala schimbărilor și toate anomaliile și dislocările parcursului tranzițional.

Dialogul dintre preotul S. și menajeră scoate în relief atât conștiința și comportamentul politic al elitelor incapabile să exercite o bună guvernare a țării în această perioadă complicată a transformărilor și înnoirilor social-economice, să identifice soluții pentru a atenua șocul schimbărilor, cât și orientările și mentalitățile paradoxale ale unei societăți copleșită de crize, obosită de sărăcie, derutată de complexitatea și manifestările contradictorii ale tranziției spre democrație:

„– Doamnă, de ce i-ați ales la cârma țării tot pe acei care v-au închis bisericile, v-au deportat, v-au rupt de la trupul Țării?

– (…) Apropo de întrebarea «De ce i-ați ales?» Cei care s-au dat drept *ai noștri*, zicându-și democrați, câțiva ani buni au terorizat populația neplătind salarii și nici pensii. Vă imaginați? Să te duci la muncă, să-ți faci datoria, dar să nu fii remunerat (!)… Atunci a și pornit exodul și tot atunci oamenii au prins să ofteze: «Înainte era mai bine!» Adică, comuniștii sunt buni!" (Partole, 2011, p. 167-168).

E de notat că, pe lângă cumplita experiență a emigrației pe care continuă să o îndure, societatea basarabeană, spre deosebire de confrații de pe celălalt mal al Prutului, rămâne profund marcată și de problemele conflictelor identitare. Lupta dintre democrați și comuniști, proromâni și proruși alimentează tensiunile din spațiul nostru, tensiuni care, la trei decenii de independență, se mențin la cote înalte, semn că în acest spațiu urgisit de istorie lucrurile nu se vor limpezi cât de curând.

Romanele *Fetița care se juca de-a Dumnezeu* și *Tötentanz sau Viața unei nopți* problematizează realist soarta personajelor reprezentând drama sfâșietoare a celor emigrați din cauza penuriei posttotalitare. Textele constituie pentru autorii lor (Dan Lungu și Claudia Partole, dar și alții care pun în discuție tematica enunțată) prilej de relatare, prin mixarea secvențelor de realitate cu ficțiunea, a unor istorii de viață marcate de tranziția de la comunism la democrație, dar și de reflecție asupra resorturilor plecării, periplului dramatic prin străinătatea „frumoasă și ademenitoare", dar „grea, apăsătoare" (*ibidem*, p. 124). Ele fac parte din categoria operelor literare cu dublă miză: documentară și ilustrativă, accentuând, o dată în plus, rolul literaturii ca mijloc de comunicare și sensibilizare. Și cel mai important, romanele pe care le-am analizat mai sus dau seama de calibrul, aspectele și impactul dezastruos al fenomenului emigrației, unul dintre cele mai grave efecte secundare ale tranziției postcomuniste din țările est-europene.

Referințe bibliografice:

1. ANIȚOI, Galina. The lonely children of transition. În: *Journal of Romanian Literary Studies*. Târgu Mureș: Arhipelag XXI Press, 2022, nr. 28, p. 229-235 [online]. Disponibil: http://asociatia-alpha.ro/jrls/28-2022-Jrls-d.pdf [citat 29.08.2022].
2. CÂRCHELAN, Dorin. Tötentanz, sau demitizarea ființei umane și a realității. În: Partole, Claudia. *Tötentanz sau Viața unei nopți*. Chișinău: Pontos, 2011, p. 3-14.
3. CENUȘĂ, Felicia. Reprezentări ale tranziției în literatură. În: *EXEGEZE LITERARE* (*Caietele Sectorului de literatură contemporană*). Chișinău: Pro Libra, nr. 1, 2021, p. 76-97.
4. CORCNSCHI, Nina. Proza postsovietică din Basarabia. Un posibil profil. În: *EXEGEZE LITERARE* (*Caietele Sectorului de literatură contemporană*). Chișinău: Pro Libra, nr. 1. 2021, p. 15-31.
5. CRUDU, Dumitru. Mărturie veridică a fenomenului migrației. În: Partole, Claudia. *Tötentanz sau Viața unei nopți*. Chișinău: Pontos, 2011, p. 192-193.
6. FRUNTAȘU, Iulian. *O istorie etnopolitică a Basarabiei* (*1812-2002*). Chișinău: Cartier, 2002, 624 p.
7. LUNGU, Dan. *Fetița care se juca de-a Dumnezeu*. Iași: Polirom, 2016, 353 p.
8. PARTOLE, Claudia. *Tötentanz sau Viața unei nopți*. Ediția a II-a. Chișinău: Pontos, 2011, 208 p.
9. PAVLICENCU, Sergiu. *Tranziția în literatură și postmodernismul*. Brașov: Editura Universității „Transilvania", 2002, 133 p.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socioculturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia* (*sec. XIX până în prezent*), Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu".